

Jure Gašparič, **Državni zbor 1992-2012: o slovenskem parlamentarizmu**. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012, 378 strani, ilustr. (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones, 17).

Višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za novejšo zgodovino doc. dr. Jure Gašparič, ki je doslej preučeval tudi nekatera vprašanja zgodovine strankarsko pluralnega parlamentarizma v prvi Jugoslaviji, je študijo od dvajsetletnem delovanju Državnega zbora Republike Slovenije napisal v okviru inštitutskega raziskovalnega programa Idejno politični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju in raziskovalnega projekta, ki ga je o delovanju slovenskega demokratičnega zakonodajnega organa oblikoval Raziskovalno-dokumentacijski sektor Državnega zbora. Avtor se je odločil, da predstavi delovanje tega parlamentarnega telesa, ki je nastal po določilih ustave iz leta 1991, s kombinacijo kronološkega in problemskega kriterija ter prepleta tradicionalnega političnega pristopa zgodovine parlamentarnih institucij in moderne kulturne zgodovine po zgledu nekaterih tujih in posameznih slovenskih raziskovalcev zgodovine parlamentarizma. Ob tem je posebej poudaril, da je zlasti prof. dr. Janez Cvirn v svoji monografiji o ustavnosti in parlamentarizmu v habsburški monarhiji³ izvedel pomemben premik od klasične politično-zgodovinske metode v konceptualno in problemsko drugačne študije, ki so usmerjene v analizo parlamentarnih praks. Gašparič se je prof. Cvirnu iskreno zahvalil za njegove sugestije in kritične misli, ki so mu bile opora pri nastajanju njegovega dela o sodobnem slovenskem parlamentarizmu.

Avtor je v uvodu o vlogi parlamenta posebej poudaril, da je ta institucija velika pridobitev konstitucionalne dobe in udejanjenje želje večine prebivalstva. Ne glede na dejstvo, da se je kmalu »znašel na repu zaupanja državljanov« in da se v sodobnem času krha klasično razmerje me njim in vlado, v njegovo škodo, »še zmerom ostaja ključna institucija evropskih političnih sistemov« (12). Evropski parlamenti 19. in 20. stoletja so se, ob nekaterih skupnih ključnih točkah, precej razlikovali zlasti glede načina izvolitve, delovanja in razprave. Načini in prakse njihovega delovanja oziroma parlamentarna-politična kultura je pri najvišjih predstavniških telesih različna. Ob tem je avtor kot značilnost novega parlamentarizma v državah nekdanjega socialističnega tabora po velikih družbenih spremembah na prelomu osemdesetih in devetdesetih let ugotovil, da je »razumevanje parlamentarne demokracije tako pri volivcih kot pri izvoljenih poslancih rezultanta politično-zgodovinske dediščine, specifik tranzicijskega razvoja in strukturiranja političnega prostora, zgledovanja po uveljavljenih teorijah in praksah v tujini (zlasti na Zahodu). Je sad gotovega politično-kulturnega vzorca, ki se je izoblikoval in se še oblikuje, pri čemer je potrebno poudariti, da so nove politične institucije parlamentarne demokracije zrasle relativno hitro, mentalni proces v glavah ljudi, ki to spremljajo, pa je počasnejši, kar je značilnost vse vzhodne Srednje Evrope«. Tako v Sloveniji predstave o parlamentu in parlamentarni demokraciji v obdobju, ki ga

³ Janez Cvirn, *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v habsburški monarhiji*. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006.

avtor obravnava, »niso le politična kronika, marveč svojevrstna odslikava politične tranzicije« (12–14). Avtorjeva raziskava dvajsetletnega delovanja Državnega zbora že kaže to novo podobo parlamentarne prakse.

Po opredelitvi temeljnih značilnosti slovenskega sodobnega parlamentarizma je Gašparič uvodoma tudi posebej poudaril, da se je začelo intenzivnejše raziskovanje slovenskih parlamentarnih izkušenj šele po osamosvojitvi Slovenije. Šele od nje lahko govorimo o pravem slovenskem parlamentarizmu, za prejšnja obdobja pa sta značilne njegove okrnjene in nepopolne oblike v centralističnih državah, v okviru katerih so živeli Slovenci, z oblikami predstavništva, ki niso temeljila na načelih demokratičnega parlamentarizma. Poleg številnih razprav zgodovinarjev, politologov in pravnikov, je po letu 2000 izšlo o problematiki slovenskega parlamentarizma tudi več samostojnih publikacij.⁴ Ob tem naj posebej poudarimo vlogo Raziskovalno-dokumentacijskega sektorja Državnega zbora, ki je leta 2000 organiziral tudi kolokvij o desetletnici sodobnega parlamentarizma v Sloveniji. Dolgoletne slovenske parlamentarne izkušnje je avtor ilustriral tudi z navedbo stavb, v katerih so delovala različna parlamentarna telesa do izgradnje sedanjega parlamenta leta 1959.

Gašparič se je s temo o Državnem zboru lotil zgodovine sedanjosti, toda v njegovi študiji so ves čas prisotne širše zgodovinske primerjave. To kaže že uvodni sintetični pregled parlamentarizma na Slovenskem od revolucionarnega 1848 leta do začetka delovanja Državnega zbora leta 1992, ki ga je napisal po literaturi in deloma tudi po lastnih raziskavah. Pred podrobno predstavitev njegovega delovanja je avtor prikazal še značilnosti ustavnih razprav v trodomni pluralni skupščini iz leta 1990, v katerih »ni bilo velikih dilem glede temeljnih vprašanj parlamentarne demokracije« (42) po zahodnoevropskem zgledu. Različna pa so bila mnenja zlasti glede sestave parlamenta in volilnih sistemov. Glede tega je prišlo do političnega soglasja šele decembra 1991, ko so bile z ustavo določene tudi široke pristojnosti najvišjega predstavniškega, zakonodajnega in nadzornega organa. Z ustavo je bil uveljavljen »nepopolni« dvodomni sistem s tem, da ima državni svet kot zastopnik nosilcev socialnih, gospodarskih in lokalnih interesov podrejen položaj v primerjavi z državnim zborom, ki je splošno predstavniško telo in je zato avtor le

⁴ Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2005; Bojan Balkovec, »Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša«. Volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2011; Državni zbor Republike Slovenije 1992–2007, Ljubljana: Državni zbor, 2007; Državni zbor. Ljubljana: Državni zbor. 2000; Rosvita Pesek, Skupščinski koraki k samostojni državi. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev. 2008; Janko Prunk in Cirila Toplak, Parlamentarna izkušnja Slovencev. Ljubljana Fakulteta za družbene vede, 2005; Janko Prunk v sodelovanju s Cirilo Toplak in Marjeto Hočevar, Parlamentarna izkušnja Slovencev 1848–2004. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006; Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini. Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2002; Miroslav Stiplovšek, Slovenski parlamentarizem 1927–1929. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000; isti, Banski svet Dravske banovine 1930–1935. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006; Drago Zajc, Parlamentarno odločanje. (Re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi. Funkcije novih parlamentov. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000.

zanj uporabljal naziv parlament. Še do septembra 1992 pa so se zavlekle razprave o načinu volitev 90 poslancev, kajti politične stranke so se zavedale, da je tudi od njega odvisna tudi njihova moč v parlamentu. Končno so se odločili za proporcionalni sistem z elementi večinskega. Avtor je osvetlil tudi nadaljnje spremembe volilnega sistema v letih 2000 in 2011. Ustava in ustavni volilni zakon pomenita konec »kardeljanskega« delegatskega skupščinskega sistema in začetek »nove ere slovenskega parlamentarizma« (43).

Jedro študije sta obsežni poglavji o šestih mandatnih obdobjih Državnega zbora ter o značilnostih njegovega parlamentarnega dela in slovenske parlamentarne kulture (51–260), ki ju je avtor napisal predvsem po virih, po dobesednih zapisnikih sej in drugem gradivu iz Dokumentacijsko-knjižnega oddelka Državnega zbora RS ter po tiskanih poročilih o delu parlamenta v posameznih obdobjih, po časopisu in elektronskih medijih in tudi po memoarski literaturi. V prikazu delovanja Državnega zbora je Gašparič za vsako mandatno obdobje podal podobo strankarske sestave po vsakokratnih volitvah, nato je prikazal problematiko oblikovanja parlamentarnega predsedstva in sestave vlade oziroma koalicije in opozicije, programske govore predsednikov države in vlad, po kronološkem zaporedju pa tudi spremembe na relaciji pozicija opozicija ter kadrovske spremembe vlad, posebno pozornost pa je posvetil opisu reševanja aktualnih političnih in družbenih problemov, ob katerih so se razvile polemične razprave, ki jih je plastično ilustriral z dobesednim navajanjem najbolj odmevnih in zanimivih govorov posameznih poslancev. Vsako obdobje je sklenil s povzetkom značilnosti učinkovitosti in metod dela, ki jih je prikazal tudi s podatki o številu sprejetih parlamentarnih aktov, v prvem mandatu npr. kar 1493, o številu rednih in izrednih sej ter o pogostnosti uporabe posameznih parlamentarnih orodij oziroma institutov. Sicer pa je značilnosti posameznih mandatnih obdobj nakazal že z naslovi, za prvo v znamenju tranzicije, za drugo šibkost velike koalicije, za tretje v znamenju »levice« in za naslednje v znamenju »desnice«, peto je označil kot krizno, v šestem obdobju po predčasnih volitvah leta 2011 pa je lahko na kratko opisal samo začetek delovanja novega Državnega zbora, za katerega je kot značilnost poudaril nastop novih političnih strank.

Avtorjeva metoda analize parlamentarnih praks je najbolj izrazita pri predstavitvi značilnosti organizacije Državnega zbora in institutov, ki so se pri njegovem delovanju najbolj pogosto uporabljali. Po predstavitvi prvega poslovnika in številnih njegovih kasnejših sprememb, ki so jih narekovale parlamentarne izkušnje, in do katerih je prišlo po ostrih medstrankarskih polemikah, je avtor smotno izbral in tudi kritično prikazal uporabo posameznih institutov od razprave kot ob glasovanju temeljne lastnosti slehernega parlamenta, prek obstrukcije, interpelacije in poslanskih vprašanj do preiskovalnih komisij kot najostrejšega »meča« opozicije, pri čemer je v tabelah o njih navedel tudi podrobne podatke. V skladu z zgodovinskim pristopom je začetke uporabe posameznih institutov prikazal zlasti po metodah delovanja avstrijskega, angleškega in jugoslovanskega parlamenta. Z vidika parlamentarne demokracije je ocenil pomembnost posameznih institutov, posebno pozornost pa je posvetil prikazu oblikovanja in delovanja parlamentarnih komisij. Vso problematiko je ilustriral tudi z dobesedno navedbo najbolj značilnih poslanskih razprav,

ob katerih se je pri posameznikih pokazala nizka raven politične kulture. Tako je npr. predsednik vlade Janez Drnovšek eno od razprav ocenil, da gre zaradi primitivnih insinuacij in demagogije za »nižanje tudi nekega kulturnega političnega dialoga« v državi (171–172). Avtor je osvetlil še pomen oblikovanja poslanskih skupin kot transmisij političnih strank v parlamentu, pomen vloge delovnih teles za posamezna delovna področja po zgledu zahodnoevropskih parlamentov, razmerja pozicije in opozicije v odborih in komisijah, ter naloge, ki jih opravlja strokovna služba Državnega zbora.

V posebnem poglavju je Gašparič opisal tudi status poslancev Državnega zbora in njegove bistvene razlike v primerjavi s prejšnjimi skupščinskimi delegati. Po prikazu problematike njihovega materialnega položaja je posebno pozornost posvetil imuniteti kot privilegiju poslancev v funkciji nemotenega delovanja parlamenta, s preglednico pa je prikazal tudi obseg sklicevanja in vzpostavitev imunite za posamezna očitana kazniva dejanja poslancev. Zanimivi so tudi podatki o poslanski strukturi državnega zbora po spolu, izobrazbi in starosti ter z vidika ponovnih izvolitev. Ob sklepu je analiziral tudi različne dejavnike, ki vplivajo na dejstvo, da je »sodobno zaupanje v parlament relativno nizko« (308), kar je tudi posledica njegovih spodrseljavev in afer, ki najbolj odmevajo med državljani. Študiji je dodana preglednica poslancev v posameznih mandatnih obdobjih ter njihove pripadnosti posameznim poslanskim skupinam in statusu samostojnih poslancev. Precej obsežnemu angleškemu povzetku sledi seznam virov in literature, podrobneje pa je njihova uporaba navedena v 645 enotah znanstveno-kritičnega aparata, v nekaterih opombah pa so tudi dragocena pojasnila osnovnega besedila.

Gašparičevo študijo sem še s posebnim zanimanjem prebral z vidika primerjav s svojimi raziskavami slovenskega parlamentarizma v prvi Jugoslaviji. V uvodnem zgodovinskem orisu je avtor omenil, da sta ljubljanska in mariborska oblastna skupščina konec dvajsetih let opravljali »funkcijo lokalnih parlamentov« (34). Obe izvoljeni slovenski oblastni skupščini, ki ju je centralistični režim kompetenčno skrajno omejil, pa sta v svojem praktičnem delovanju uspeli znatno razširiti svoje pristojnosti, kar kaže preučevanje njune parlamentarne prakse. Oblastni skupščini sta bili glede pluralne strankarske sestave tudi predhodnici Skupščine iz leta 1990, kajti za vmesna obdobja so značilne enostrankarske sestave parlamentarnih predstavništev. Glede posvetovalnega banskega sveta Dravske banovine, ki ga je imenovala vlada, in zanj je Gašparič pravilno poudaril, da »ni imel značaja parlamenta (oz. imel le kakega od parlamentarnih atributov)« (19), pa je treba poudariti, da je z le skromnimi uspehi uspel udejanjiti nekaj parlamentarnih vidikov, konec tridesetih let pa je izoblikoval program za uveljavitev zakonodajnega izvoljenega slovenskega parlamenta, ki pa zaradi bližnje vojne ni bil uresničen.

Študija Jureta Gašpariča o Državnem zboru 1992–2012 je vsebinsko tehtna in metodološko nova osvetlitev sodobnega slovenskega parlamentarizma v ustreznem zgodovinskem okviru. Posebej naj poudarimo tudi njene hevristične odlike. Z njo je avtor pomembno obogatil zgodovino slovenskega parlamentarizma, in je hkrati dragocen prispevek za politično, pa tudi kulturno zgodovino novejših obdobj.

Miroslav Stiplovšek